

Małgorzata Kuranc-Szymczak

**EDWARD MARIA KOPCIŃSKI
1921-1994
REGIONALISTA Z WARSZAWY**

Edward Kopciński, metryką i sercem zamościanin, całym dorosłym życiem związany był z Warszawą. Pełniąc ważne funkcje państwowe, działał przez długie lata na rzecz miasta młodości, przede wszystkim w Warszawskim Kole Zamościan. Ukoronowaniem jego prezesury stała się słynna wystawa poświęcona Zamościowi na Zamku Królewskim w Warszawie. W 2009 r. wszystkie pozostałe po Nim dokumenty przekazała do Archiwum Państwowego w Zamościu p. dr Dorota Kopcińska¹. Ten dar zbiegł się z piętnastą rocznicą śmierci Edwarda Kopcińskiego. Archiwum postanowiło nie odkładać okazji i wykorzystać skrupulatnie zebrane akta² do nakreślenia sylwetki wielkiego pasjonata Hetmańskiego Grodu, przybliżyć badaczom Zamościa dorobek społeczny Edwarda Kopcińskiego, skupiony wokół historii naszego miasta i umacniania tożsamości regionalnej.

Edward Maria Kopciński urodził się w Zamościu dnia 21 czerwca 1921 r.³. Był jedynym dzieckiem Edwarda Maksymiliana (1880-1938), z wykształcenia artysty, malarza, profesora zamojskich gimnazjów i Kamilli Marii z Wiśniowieckich (1895-1946), z wykształcenia historyka i polonistki, przełożonej szkoły handlowej. Matka w czasie okupacji pracowała również w biurze oddziału powiatowego Polskiego Komitetu Opiekuńczego w Zamościu⁴.

Uczęszczał do elitarniej „Badzianówki” - Szkoły Początkowej Jadwigi Badzianowej⁵. W 1938 r. ukończył ośmioklasowe gimnazjum męskie im. Hetmana Jana Zamoyskiego w Zamościu⁶. Obecność w szkole zaznaczył opubliko-

---

¹ Dokumenty przekazane do Archiwum Państwowego w Zamościu w kwietniu 2009 r. dotyczyły również ojca i matki Edwarda Kopcińskiego. Są wśród nich m.in. albumy z fotografiami. Zewidencjonowane zostały w zespole archiwalnym „Akta osób i rodzin”, sygn. 54 – Akta Edwarda i Kamilli Kopcińskich 1904-1935 i sygn. 55 – Akta Edwarda Kopcińskiego 1928-1994.

² W poszycie z aktami osobowymi znajduje się kompletna dokumentacja przebiegu pracy zawodowej z mianowaniami, nominacjami, awansami itp..

³ Świadcami byli Juliusz Madler profesor z Lublina i Kazimierz Lewicki dyrektor Gimnazjum, a chrzestnymi Juliusz Madler i Ludmiła Madlerowa, ochrzczony został w Kolegiate Zamojskiej 7 IV 1930 r.

⁴ Wg ankiety personalnej z ok. 1950 r.

⁵ Wśród dokumentów są „oceny pracy szkolnej” z 1928 (kl. I), 1929 (kl. II) i 1930 (kl. III i IV). Jego rówieśnikiem i kolegą z klasy w szkole początkowej był utalentowany poeta Zdzisław Stroiński (1921-1944), który zginął w Powstaniu Warszawskim.

⁶ Zachował się komplet świadectw gimnazjalnych za półrocza i rocznych oraz świadectwo dojrzałości z 18 maja 1938 r. z bardzo dobrymi i dobrymi ocenami. Jest też oryginalny dokument - „dyplom otrzęsin” z 9 II 1935 r.

waniem w szkolnym piśmie artykułu *Przeniesienie zwłok Jana Kasprowicza* ("Nasza Myśl, nr 2 z 3 V 1934 r., s. 14-15). Latem 1938 r. odbył obowiązkową służbę w Junackich Hufcach Pracy, we wrześniu zdał pomyślnie egzamin konkursowy na Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej. Po odbyciu obowiązkowej służby wojskowej planował rozpocząć studia.

30 września 1938 r. rozpoczął zajęcia w Dywizyjnym Kursie Podchorążych Rezerwy 3 Dywizji Piechoty Legionów przy 9 Pułku Piechoty Legionów w Zamościu. Kurs ukończył 22 lipca 1939 r. z szóstą lokatą w stopniu plutonowego podchorążego rezerwy, następnie rozpoczął służbę w 9 Pułku Piechoty Legionów w Zamościu. Ze względu na napiętą sytuację polityczną i międzynarodową Polski, po odbyciu skróconych manewrów, pozostał w Pułku. W momencie wybuchu wojny przygotowywał kolejne roczniki rezerwy do formowania jednostek. Uczestniczył w obronie przeciwlotniczej koszar. W obawie przed zbliżającymi się Niemcami, 13 września 1939 r., garnizon wycofał się z Zamościa i 18 września znalazł się w rejonie Kowla. W wyniku informacji o przekroczeniu granicy wschodniej przez wojska sowieckie, część osób kierowała się na południe w celu dotarcia do Rumunii, natomiast większość wraz z dowódcami pragnęła wrócić na zachód w głąb kraju. Zgrupowanie E. Kopcińskiego znalazło się pomiędzy cofającymi się do Wisły Niemcami a wkraczającą Armią Czerwoną. Pod koniec września był już w okolicach Janowa, gdzie brał udział w natarciu na oddziały niemieckie pod Dzwolą. W celu uniknięcia niewoli niemieckiej lub sowieckiej, dnia 30 września, powrócił do Zamościa, który po odejściu Armii Czerwonej okupowali Niemcy⁷.

W okresie od 6 października 1939 r. do 7 sierpnia 1944 r. zatrudniony był w Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Zamościu, w dziale sprzedaży. Po wyzwoleniu Zamościa spod okupacji niemieckiej, dnia 25 lipca 1944 r., przeszedł do pracy w oddziale PKP w Zamościu przy odbudowie linii kolejowej. 6 października 1944 r. został przeniesiony do Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Lublinie i następnie delegowany do pracy w Resorcie Komunikacji, Poczty i Telegrafu PKWN⁸. Zajmował się sprawami zaopatrzenia, aprowizacji kolejarzy i innych pracowników transportu. Jako pracownik kolei objęty został dekretem o militaryzacji aż do odwołania. Na początku 1945 r. został zweryfikowany przez RKG Warszawa-Miasto do stopnia sierżanta podchorążego. W 1949 r. został przeniesiony do rezerwy.

W styczniu 1945 r. powstało Ministerstwo Komunikacji, które w marcu tego roku przeniesiono do Warszawy. Pracował w Ministerstwie Komunikacji na stanowiskach przy organizacji służb zaopatrzenia.

Jesienią 1946 r. ponownie zdał egzamin konkursowy i rozpoczął studia na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. Studiował w latach 1946-

---

⁷ Do opisu udziału w kampanii wrześniowej wykorzystano życiorys i notatki sporządzone przez samego E. Kopcińskiego, w których ten epizod wojenny przedstawia znacznie obszerniej.

⁸ Pismem z dnia 13 listopada 1944 r. PKWN – Resort Komunikacji, Poczty i Telegrafu – Nr KZ207/44 upoważnił E. Kopcińskiego do przeprowadzenia rewizji i kontroli ośrodków aprowizacyjnych pracowników podległych resortowi we wszystkich miejscach służbowych na terenach wyzwolonych. Wszystkie władze wojskowe i cywilne poproszone zostały o udzielenie pomocy przy wykonywaniu czynności służbowych.

1952 i w okresie tym skorzystał w Ministerstwie Komunikacji z rocznego urlopu bezpłatnego. W czasie urlopu współpracował ze Zjednoczonymi Centralami Apropowizacyjnymi powołanymi w celu zaopatrywania górników, hutników i kolejarzy.

Dnia 21 września 1946 r. przyjęty został do Polskiej Partii Robotniczej, do koła przy byłym Ministerstwie Komunikacji. Nie był członkiem ZMP, jednak w okresie studiów w Warszawie, jako członek Partii pracował w agendach uczelnianych ZMP. 15 grudnia 1948 r. został członkiem PZPR. W październiku 1947 r. ożenił się z Jadwigą Brzeską, ówczesną studentką Wydziału Architektury PW. W 1949 r. urodziła się pierwsza córka – Ewa, a w 1957 r. druga – Dorota. Żona była zatrudniona jako architekt projektant w Zarządzie Budownictwa Wojskowego Nr 1 w Warszawie.

W 1950 r. rozpoczął pracę w Departamencie Inwestycji MK, gdzie został naczelnikiem Wydziału Dokumentacji. Po uzyskaniu 12 I 1953 r. stopnia magistra inżyniera architekta⁹ – specjalność planowanie budowy miast i regionów, został wicedyrektorem Departamentu Inwestycji. Na przełomie lat 1955/56 został dyrektorem Centralnego Zarządu Inwestycji w Ministerstwie Kolei. Następnie, kiedy ponownie powołano Ministerstwo Komunikacji, z 30 IV 1957 r. został dyrektorem Departamentu Inwestycji w Ministerstwie Komunikacji (w 1960-64 Departament Inwestycji i Budownictwa). Dyrektorem Departamentu był przez ponad ćwierć wieku, do kwietnia 1985 r., kiedy przeszedł na emeryturę. Od 1976 r. był członkiem Kolegium Ministerstwa Komunikacji.

Był członkiem III Sekcji Rachunku Ekonomicznego Rady Naukowej Ośrodka Badawczego Ekonomiki Transportu w Warszawie na okres kadencji 1978-81. Później do 1991 r. zatrudniony był w wymiarze ½ etatu na stanowisku głównego specjalisty w sekretariacie Rady Techniczno-Ekonomicznej przy Dyrektorze Generalnym PKP.

Z kolejnictwem związany był przez 47 lat. Przez dziesiątki lat kierował odbudową sieci komunikacyjnej Polski oraz modernizacją i budową nowej infrastruktury kolejowej. Jako dyrektor departamentu prowadził nadzór zwierzchni i koordynację całego resortowego programu inwestycyjnego dla wszystkich rodzajów transportu (kolei, drogownictwa, transportu samochodowego, żeglugi śródlądowej i lotnictwa cywilnego). Wśród obiektów powstałych dzięki niemu, często tworzonych osobiście pozostały takie przedsięwzięcia jak Centralna Magistrala Kolejowa i Dworzec Centralny¹⁰. Był autorem publikacji *Warszawski Dworzec Centralny* (1975) i kilku publikacji specjalistycznych, m.in. związanych z warszawskim metrem.

Wyróżniony został orderami państwowymi, odznaczeniami resortowymi i wojewódzkimi. W 1946 r. otrzymał Złoty Krzyż Zasługi, w 1955 r. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, w 1965 r. Order Sztandaru Pracy II kl. Był odznaczony przez Prezydenta RP „Medalem za udział w Wojnie Obronnej 1939” (1995). Posiadał Medale 10-lecia i 40-lecia PRL r., Odznaczenie Honorowe „Przodujący Kolejarz” (1960), złote odznaki honorowe PTE (1979) i PTTK (1981), odznakę honorową „Przodujący Drogowiec” (1972) i PLL „Lot”

---

⁹ Wg odpisu dyplomu stopień inżyniera architekta i magistra nauk technologicznych.

¹⁰ Z nekrologu zamieszczonego w „Rzeczypospolitej” z 22 IX 1994 r.

(1984). Posiadał odznaki zasłużonego dla wielu miast i województw w Polsce¹¹. Był także od 1991 r. czł. Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Kraju (w 1991 mianowany do stopnia porucznika, ze starsz. od 1964 r.).

Przez lata pracy zawodowej odwiedzał wielokrotnie Zamość, m.in. oficjalnie, uczestnicząc w otwarciu Linii LHS w 1979 r.¹² Zaangażowany był w organizację uroczystości jubileuszu 400-lecia powstania Zamościa. W uznaniu zasług niesionych dla rozwoju miasta Zamościa 25 marca 1981 r. wpisany został pod nr 5 do Księgi Zasłużonych dla Miasta Zamościa¹³.

Uczestniczył jednak przede wszystkim w pracy środowiska zamojskiego w Warszawie, członkiem Koła Zamościan w Warszawie był od 1961 r. Zamiar urządzenia wystawy na temat Zamościa powstał już w 1977 r. przed obchodami 400-lecia. 28 IX 1980 r. został prezesem Warszawskiego Koła Zamościan, a już z końcem tego roku w łonie tego koła skonkretyzował się projekt wystawy w Warszawie¹⁴. To on wspólnie z dwoma jej największymi orędownikami – Janem Zamoyskim i prof. Jerzym Kowalczykiem przeprowadził to niezwykle w dziejach miasta przedsięwzięcie. Jego wysokie stanowisko nie tylko ułatwiało pokonywanie różnorodnego rodzaju problemów, on sam był jednym z głównych współautorów koncepcji i organizatorów wystawy, a w istotnym stopniu też współtwórcą jej scenariusza. 4 I 1984 r. przekazał Wojewodzie Zamojskiemu szczegółowy, osobiście sporządzony odręczny szkic rozmieszczenia i pochodzenia wszystkich eksponatów.

Otwarcie wystawy „Zamość wczoraj, dziś, jutro” miało miejsce 26 marca 1985 r. w Bibliotece Stanisławowskiej na Zamku Królewskim w Warszawie. Wieloletnie starania niewielkiego grona osób zakończone zostały sukcesem. Zaangażowanie wielu osób, jak i instytucji, z których wypożyczono dokumenty, m.in. z Archiwum Głównego Akt Dawnych, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Kościoła Jezuitów w Warszawie, Muzeum Narodowego i Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Muzeum Czartoryskich w Krakowie pozwoliło podnieść rangę wystawy i zainteresować opinię publiczną w kraju. Wśród bezpośrednich organizatorów należałoby wymienić też życzliwego Zamościowi prof. Aleksandra Gieysztora. Było to jedno z najważniejszych obok obchodów 400-lecia wydarzeń kulturalnych związanych z Zamościem w latach Polski Ludowej. W dniu 27 maja 1985 r. inż. Kopciński otrzymał najserdeczniejsze wyrazy podziękowania i uznania z rąk Prezydenta Miasta Zamościa – Eugeniusza Cybulskiego. Po zamknięciu wystawy, w poczuciu życiowej satysfakcji 3 grudnia złożył kierownictwo w Kole Zamościan w godne ręce ostatniego

---

¹¹ Wg przekazanych do Archiwum legitymacji są: zasłużony dla Warszawy (1962), Łodzi (1966), Radomia (1969), Lublina (1984) oraz województw katowickiego (1965), zielonogórskiego (1970), opolskiego (1973), gdańskiego (1974), leszczyńskiego (1980), białostockiego i elbląskiego (1983), toruńskiego i lubelskiego (1984). Do Archiwum przekazany został również „Medal za udział w Wojnie Obronnej 1939” i liczne legitymacje służbowe.

¹² Fotografie w przekazanym albumie z fotografiami z wydarzeń o charakterze służbowym, m.in. z wyjazdu w 1958 r. na światową wystawę do Brukseli.

¹³ W przekazanych dokumentach oryginalny dyplom z odznaką.

¹⁴ O przygotowaniach do wystawy mówił w wywiadzie udzielonym w 1983 r. „Tygodnikowi Zamojskiemu” (nr 11).

Ordynata Jana Zamoyskiego¹⁵. Jeszcze przez kilka lat był jednym z trzech wiceprezesów Koła.

W 1992 r. ukazał się w „Roczniku Zamojskim” jego artykuł podsumowujący wystawę warszawską. Autorem drugiego (pod wspólnym tytułem) z merytorycznym omówieniem ekspozycji był prof. Jerzy Kowalczyk¹⁶. Edward Kopciński bardzo wnikliwie śledził wszystko, co działo się w Zamościu, studiował piśmiennictwo naukowe o Zamościu, publikacje prasowe dotyczące miasta. W 1988 przesłał Marii Lorentz Dyrektor Muzeum esej przygotowany w związku z wystawą fotograficzną „Zamość – miasto Renesansu”¹⁷. Do końca żywo reagował na wydarzenia w Zamościu. 12 VIII 1993 r. przesłał na ręce kierownika zespołu opracowania arch. Kazimierza Koterby z Krakowa wielostronicowy list z uwagami do nowego Planu Rozwoju Przestrzennego Zamościa, Sporo z nich dotyczyło problemów dostrzeganych z punktu widzenia bogatego, planistycznego doświadczenia zawodowego¹⁸. Korespondował z zamojskimi regionalistami, członkami Zamojskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk¹⁹.

Zmarł 1 września 1994 r. w Warszawie, po mszy żałobnej w kościele św. Karola Boromeusza, jego prochy spoczęły w grobie rodzinnym na Powązkach.

W dziejach dwudziestowiecznego Zamościa figuruje dwu Edwardów Kopcińskich – senior i junior. Obaj zaskarbili sobie wdzięczność miasta, chociaż w różnych czasach i na różny sposób.

ANEKS

Na ręce Koła Zamościan przy Zarządzie Głównym P.T.T.K. W. Pana Inż. Edwarda Kopcińskiego

Z powodu ciężkiego smutku, jaki mnie dotknął nie mogę osobiście wziąć udziału w otwarciu wystawy Zamościa. Jako współorganizator tej wystawy, a także spadkobiercą piętnastu Ordynatów Zamoyskich pragnę z całego serca podziękować wszystkim tym, którzy przyczynili się do doprowadzenia tego zamierzenia do skutku.

W pierwszym rzędzie wyrażam to podziękowanie Profesorowi Aleksandrowi Gieysztorowi za wyrażenie zgody na urządzenie wystawy, jednocześnie całej Dyrekcji Zamku Królewskiego w Warszawie jak i pracownikom z Mgr T. Gonciarkiem za wysiłek przy organizacji ekspozycji.

---

¹⁵ W aneksie znajdujący się w aktach złożony na jego ręce list ordynata Jana Zamoyskiego.

¹⁶ Wystawa „Zamość wczoraj, dziś i jutro” w Zamku Królewskim w Warszawie, „Rocznik Zamojski”, t. III, Zamość 1992, cz. I W. Kopciński *Inicjatywa – Koncepcja – organizacja*, s. 19-24, cz. II J. Kowalczyk *Omówienie merytoryczne ekspozycji*, s. 25-33; Wystawy dotyczył także artykuł E. Kopcińskiego *W służbie dla Zamościa* „Tygodnik Zamojski” 1985 nr 18 (3 V), s. 6-7.

¹⁷ Maszynopis (ss. 24) w przekazanych dokumentach.

¹⁸ W aktach brudnopis z datą wysłania.

¹⁹ W aktach m.in. list dr Bogdana Szyszki i obszerna recenzja książki Andrzeja Kędziory *Zamość od A do Z* z wnikliwą listą propozycji haseł do II t.

Takie same słowa podziękowania należą się Władzom Województwa i Miasta Zamościa za pomoc finansową i rzeczową, która nam umożliwiła sfinansowanie tego przedsięwzięcia, a więc Dr Marianowi Wysokiemu, Województwie Zamojskiemu oraz pracownikom Wydziału Kultury i planowania w Województwie, Mgr Eugeniuszowi Cybulskiemu, Prezydentowi Miasta oraz Władzom Miejskim. Jednocześnie pragnę wyrazić podziękowanie Zarządowi Głównemu P.T.T.K. pod skrzydłami, którego działamy jako, Koło Zamościan.

Wszystkim Instytucjom, które zgodziły się wypożyczyć swoje eksponaty na to nasze dzieło Zamojskie na czele z Muzeum Zamojskim, Muzeum Narodowym w Warszawie, Muzeum Wojska, Bibliotece Narodowej, Archiwum Głównemu Akt Dawnych, Muzeum Narodowemu w Krakowie z oddziałem im. Czartoryskich, Państwowym Zbiorom Sztuki na Wawelu, Bibliotece Jagiellońskiej, Wojewódzkiemu Archiwum w Lublinie, Bibliotece im. Łopacińskich i specjalnie pomocnym w urzędzeniu ekspozycji P.K.Z-om z Zamościa oraz innym instytucjom.

Pragnę ponadto przekazać moje uczucie szerszej wdzięczności wszystkim kolegom krajowym zrzeszonym w Kole Zamościan przy Zarządzie Głównym P.T.T.K. z Prezesem Edwardem Kopcińskim na czele, za pracę i zaangażowanie w tej wielkiej sprawie, jaką jest dla Zamościa Wystawa na Zamku Królewskim w Warszawie. W łonie naszego Koła projekt tej wystawy powstał już końcem 1980 r. i dziś jest zrealizowany.

Pozycja i historia Zamościa w dziejach naszej Ojczyzny, jest historią ludzi, moi przodkowie posiadając środki dla tworzenia instytucji i wspierając inicjatywy jednostek, byli patronami i mecenasami, ale wielkość i znaczenie miasta tworzyli na równi jego mieszkańcy. Od Szymona Szymanowicza współtwórcy Akademii Zamojskiej poprzez architektów, sztukatorów, malarzy, pisarzy czy profesorów dochodzimy do wspaniałych entuzjastów Zamościa jak profesorowie Zachwatowicz, Herbst, Zaręba, Miller czy Pieszko, do dni i ludzi, którzy tą historię tworzą dziś.

Niech wystawa Miasta-Twierdzy Polskości i ośrodka nauki stanie się dla wszystkich a szczególnie młodych dowodem siły narodu i wzorem pracy dla dobra naszej Ojczyzny.

18 marca 1985 r.

J. Zamoyski